

TÜRKLERİN SAHİP OLDUĞU ORTAK DEĞERLERİN ARAŞTIRILMASI VE GELİŞTİRİLMESİNE YÖNELİK FAALİYET YÜRÜTEN KURUMLAR

The Institutions Proceed for Researching and Developing of Turkish Common Values

Öğr. Gör. Dr. Ayşe ERKMEN

Gaziantep Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, Gaziantep/Türkiye.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1157-0714>

ÖZET

Dünya'da yaşanan küreselleşme süreciyle birlikte SSCB dağılmış ve Soğuk Savaş süreci sona ermiştir. Bu durum dünya tarihi ve Türk tarihi açısından önemlidir. SSCB'nin dağılması ile birlikte çok sayıda devlet bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu devletler içinde Türk devletleri de vardır. 1990'ların başında Orta Asya Türk devletlerinden Azerbaycan, Kırgızistan, Özbekistan, Kazakistan ve Türkmenistan bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu devletlerin bağımsız olmasıyla birlikte Türk devletleri arasında dilde, tarihte ve kültürde birliğini sağlama, ekonomik ilişkileri geliştirme çalışmaları başlatılmıştır. Bunun yapılabilmesi için faaliyet yürütecek kurumlara ihtiyaç duyulmuştur. Bu nedenle 1990'lı yılların başından itibaren belirlenen amaçlar doğrultusunda kurumlar kurulmuştur. Çalışmanın amacı her alanda Türk birliğini sağlama amacıyla kurulan kurumların kuruluş amaçlarını ve amaçları doğrultusunda yürüttükleri faaliyetlerini araştırmaktır. Araştırma ile Türk devletlerinin bağımsızlığını elde etmelerinin ardından, tarihi, kültürel, siyasi ve ekonomik alanlarda ilişkileri geliştirmeye yönelik çalışmaların başlatıldığı, bu konularda çok sayıda anlaşmalar yapıldığı sonucuna varılmıştır. Amaçlar doğrultusunda kurulan kurumların belirlenen hedefler doğrultusunda faaliyetler yürüttüğü görülmüştür. Çalışmaya konu olan kurumlardan "Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı," "Uluslararası Türk Akademisi," "Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi," "Türk Dünyası Belediyeler Birliği," "Türk Konseyi," "Türk Kültür ve Mirası Vakfı,"nın Türk devletleri tarafından ortaklaşa kurulduğu görülmüştür. "Kırgız-Türkiye Manas Üniversitesi,"nin Türkiye ile Kırgızistan'ın ortaklaşa kurdukları, aynı şekilde "Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi,"nin de Türkiye ile Kazakistan arasında ortaklaşa kurulduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk devletleri, Türk kültürü, Türklerin ortak değerleri, Türk kurumları, Türk Dünyası.

ABSTRACT

USSR dissolved and the Cold War period ended by the globalization process in the world. This situation is important in terms of world history and Turkish history. Many states declared their independence by the dissolution of the USSR. There are also Turkish states among these states. Azerbaijan, Kyrgyzstan, Uzbekistan, Kazakhstan and Turkmenistan declared their independence from the Central Asian Turkish states in the early 1990s. Studies have been started to ensure Turkish unity and to develop economic relations between Turkish states and They have started collaboration in language, history and culture relations by the independence of these states. They needed Institutions to carry out activities. For this reason, institutions have been established in line with the aims determined since the early 1990s. The aim of the study is to investigate the activities of the institutions which was established in order to provide Turkish unity in every field and to investigate the process of the institutions' goals and objectives. it was concluded with the research that After the Turkish states maintained their independence, they efforded to improve relations in historical, cultural, political and economic fields were initiated and many agreements were made on these issues. It has been observed that the institutions established in line with the objectives carry out activities in line with the determined targets. "International Turkish Culture Organization," "International Turkish Academy," "Parliamentary Assembly of Turkic Speaking Countries," "Union of Turkish World Municipalities," "Turkish Council," "Turkish Culture and Heritage Foundation" was established joining of the Turkish states. "Kyrgyzstan-Turkey Manas University," It is established in Kyrgyzstan in cooperation with Turkey, in the same way "Hoca Ahmet Yesevi International Turkish-Kazakh University," between the also Turkey and Kazakhstan have concluded that it is established by attending of both of them.

Keywords: Turkish states, Turkish culture, Common values of Turks, Turkish institutions, Turkish World.

1. GİRİŞ

Orta Asya Türkleri ile Anadolu Türkleri arasındaki ilişkiler Osmanlı Devleti'nde Tanzimat'la birlikte başlamış ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bu bölgeye yönelik politikalarıyla hız kazanmıştır. Ancak 1917 yılında gerçekleşen Bolşevik İhtilali, Türkiye ile Orta Asya'daki Türk devletleri arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkilemiş, 1920'den sonra ise bu ilişkiler tamamen kesilmiştir. 1921 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ile Türkiye arasında imzalanan "Dostluk ve Kardeşlik Anlaşması" sonrasında SSCB, Türkiye'deki komünist hareketleri, Türkiye de SSCB'deki Turancı hareketleri desteklememeye yönelik söz vermişlerdi. Bununla birlikte Atatürk, 1930'lu yıllarda, SSCB'nin ileride bir gün dağılma ihtimalinin olduğu, bu ihtimali göz önünde bulundurarak o dönem geldiğinde Türk devletleri ile ilişkiler kurulabilmesi için hazırlıklı olunması gerektiği öngörüsünde bulunmuştur (Şavk 2010: 41-42). Ancak Türkiye, SSCB'den çekindiği için Türk devletlerine uzak durma politikasını benimsemiş ve soğuk savaşın bittiği 1990'lara kadar da bunu sürdürmüştür (Yüksel 2010). İkinci Dünya Savaşı sonunda oluşan iki kutuplu dünyada Orta Asya Türkeri'nin SSCB kontrolünde kalması ve Türkiye'nin NATO üyesi olması Türk devletleri ile ilişkiler kurulmasını engellemiştir. Bu da Türkiye ile diğer Türk devletleri arasında kurulacak stratejik ilişkileri geciktirmiştir (Nurbibi 2019: 415). Türkiye, SSCB'nin dağılması ve Türk devletlerinin birer birer bağımsızlığını elde etmesi durumuna hazırlıksız yakalansa da bu süreci heyecanla karşılamıştır.

SSCB'nin dağılması hem dünya tarihi hem de Türk tarihi açısından önemli bir durumdur. SSCB'nin dağılma sürecinde bağımsızlığını ilan eden ülkeler arasında Orta Asya'daki Türk devletleri de vardı. Azerbaycan 30 Ağustos 1991'de bağımsızlığını ilan etmiştir. Bunu, Özbekistan ve Kırgızistan'ın 31 Ağustos 1991'de bağımsızlığını ilan etmeleri takip etmiştir. 2 Aralık 1991'de Türkmenistan bağımsızlığını duyururken Kazakistan 16 Aralık 1991'de bağımsız olmuştur. Türkiye Azerbaycan'ın bağımsızlığını 9 Kasım 1991'de diğer Türk devletlerinin bağımsızlığını ise 16 Aralık 1991'de resmen tanımış ve 30 Aralık 1991 tarihinde de bu ülkelerde büyükelçilikler açma kararı almıştır. Bu süreçte Türk devletlerinin liderleri peş peşe Türkiye'yi ziyarete gelmiş ve bu ziyaretler sırasında Türkiye, bu liderlere ihtiyaç duydukları konularda yardım ve destek sözü vermiştir. 1993 yılına kadar Türkiye ile yeni kurulan Türk devletleri arasında 140'ın üstünde ikili anlaşmanın imzalandığı bir süreç başlamıştır (Aydın 2009: 375-380). Bu dönem Türk dünyasının bütünlüğünü sağlamaya yönelik "Türk Dünyası" sözünün önem kazandığı görülmektedir (Yıldırım 2017: 648).

Türk devletlerinin sınır komşularını İran, Afganistan, Çin ve Rusya gibi ülkeler oluşturuyordu. Bölge coğrafi konumu nedeniyle büyük dünya devletlerinin ilgisini çeken öneme sahipti. Sahip olduğu zengin enerji kaynakları bölgenin odak noktası olmasına sebep olurken, bu güç bölgede yeni kurulan Türk devletlerine dünyanın şekillenmesi konusunda yetki ve bu yetkiyi kullanacak gücü sağlıyordu. Yeni kurulan Türk devletlerini çevreleyen devletler arasında bölgenin sahip olduğu zenginliklerden yararlanabilme konusunda rekabetin başladığı görülmektedir. Başta Türkiye ve İran olmak üzere Türk devletlerine komşu ülkeler bu devletler üzerinde etkinliklerini artırma amacıyla hareket etmişlerdir. Rusya da bölgeye yeniden hâkim olma amacıyla hareket etmiştir. ABD'de bölgeden istifade etmek isteyen ülkeler içindedir. ABD'nin ilgisini daha çok petrol kaynaklarına sahip olan hazar bölgesi çekmekteydi (Şahin 2017: 85).

Bu gelişmeler yaşanırken dikkat çeken bir konu da yeni bağımsız olan Türk devletlerinin hangi yönetim şeklini model alarak yollarına devam edeceği konusu idi. İran ve Türkiye modelleri bu konuda rekabet ediyordu. İran yanlısı İslami rejimlerin bölgede kurulmasından çekinen başta ABD olmak üzere Batılı devletler açıkça Türkiye'yi destekliyordu. Rusya Federasyonu'nun da aynı nedenle "Türkiye'nin bölgedeki varlığına ve etkili olma amacıyla yaptığı girişimlere tarihte ilk defa göz yumduğu görülmektedir." Bunun yanı sıra Kafkasya'da ve Orta Asya'da yeni bağımsız olmuş Türk- Müslüman devletler ilk günlerinde bağımsızlıklarını sağlamlaştırabilmek, statü kazanmak, dünyada saygı görmek ve değişimlerini gerçekleştirebilmek için Türkiye'ye bakıyorlardı (Aydın 2009: 370). Bağımsızlıklarının ilk günlerinden itibaren Türkiye Cumhuriyeti, ortak kültürel ve tarihi bağlar sebebiyle kardeşi olan bu ülkelerin bağımsızlık mücadelesinde başarılı olmaları ve diğer toplumlarla ilişkilerini geliştirmeleri konusunda her türlü desteği vermeye çalışmıştır (Horata 2012: 7).

Aynı tarihe aynı kültüre sahip Türk devletleri arasında birliği sağlamak gerekmektedir. Bu amaçla Türk devletlerinin bağımsızlığını elde etmesi ile birlikte çalışmalar başlatılmıştır. Bu çalışmalarla da Türk

tarihini, kültürünü araştırmaya, Türk devletleri ve Türk toplulukları arasında birliği sağlamaya yönelik kurumlar kurulmuştur. Bu kurumlar amaçları doğrultusunda çalışmalarını sürdürmektedir.

Türk devletlerinin bağımsızlığını elde etmesinden günümüze kadar Türk devletleri Türklerin sahip olduğu kültürel değerleri belirlemek, bu kültürü gelecek nesillere aktarmak ve böylece Türk dünyasının her alanda dayanışma içinde olmasını sağlamak amacıyla çalışmalar başlatılmış ve bu amaçla çalışması için birçok kurumun kurulması sağlanmıştır. Çalışmanın amacı Türk dünyası tarafından Türk birliğine yönelik kurulan kurumları araştırmak, bunların nasıl kurulduğunu, kuruluş amaçlarının neler olduğunu ve yürüttüğü faaliyetlerin neleri içerdiğini araştırıp ortaya koymaktır.

2. TÜRK DÜNYASI TARAFINDAN KURULAN KURUMLAR

Orta Asya'daki Türk devletlerinin bağımsızlığını elde etmesiyle birlikte Türk dünyasındaki ilişkilerin düzenli bir şekilde geliştirilmesi için kurumlara ihtiyaç duyulmuştur. Bu amaç doğrultusunda Türk devletleri arasında 1990'larla birlikte kurumlar kurulmaya başlanmıştır. Bunlar; "Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSÖY)," "Uluslararası Türk Akademisi (TWESCO)," "Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi (TÜRKPAA)," "Türk Dünyası Belediyeler Birliği (TDBB)," "Türk Konseyi / Türk Keneşi (Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi- TDİK)," "Türk Kültür ve Mirası Vakfı," "Kırgız-Türkiye Manas Üniversitesi," "Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi," gibi kurum ve kuruluşlardır.

2.1. Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSÖY)

Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan, Kazakistan ve Türkiye'nin Kültür Bakanlarının 1993 yılında imzaladığı bir anlaşma ile Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSÖY) kurulmuştur. TÜRKSÖY'un kuruluş amacı Türk halklarının kardeşliği ve gönül birliğini güçlendirmek, gelecek nesillere ortak Türk kültürünü aktarmak, ayrıca bu kültürü dünyaya tanıtmaktır. İlk olarak "Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetimi" ismi ile kurulan TÜRKSÖY sonradan alınan kararla "Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı" olarak değiştirilmiştir. KKTC, Moldova'ya bağlı olan Gagavuz Yeri, Rusya Federasyonu'na bağlı Tıva, Hakas Cumhuriyeti, Altay, Saha, Tataristan, Başkurdistan gözlemci sıfatı ile TÜRKSÖY'a üye olmuşlardır (TÜRKSÖY, 2020).

Üye ülkelerin devlet başkanlarının himayesinde ve kuruluş amacı doğrultusunda kuruluşundan günümüze çalışmalarını sürdüren TÜRKSÖY, daimi konsey toplantıları, geleneksel etkinlikler, nevrüz kutlamaları, bilimsel çalışmalar, her yıl Türk dünyası kültür başkentini belirleme, özel projeler hazırlama gibi faaliyetlerini işbirliği içinde olduğu kuruluşlarla yürütmektedir. TÜRKSÖY faaliyetlerini Türk dili konuşan ülkelerin kültür bakanları daimi konseyi belirlemektedir. Konsey tarafından belirlenen kararlar konseyin genel sekreteri tarafından uygulamaya konmaktadır (TÜRKSÖY, 2020).

TÜRKSÖY, edebiyat kongreleri, ressamlar buluşması, opera günleri gibi geleneksel etkinlikler düzenleyerek Türk dünyasındaki sanatçıların ve bilim insanlarının tecrübe alışverişi imkânı bulmasına katkı sağlamaktadır (TÜRKSÖY, 2020).

TÜRKSÖY'un çalışmaları ile Nevruz kutlamaları geniş alanlara yayılmıştır. BM Genel Kurulu ve UNESCO Genel Merkezi'nde tarihi Nevruz kutlamaları yapıldığı gibi kuruluşa üye ülkelerin dışında İngiltere, Almanya ve Avusturya'da da binlerle ifade edilen sayıda sanatseverin katılımıyla coşkulu kutlamalar yapılmıştır. 2010 yılından itibaren Nevruz kutlandığı dünyadaki şehirlere baktığımızda; 2010 yılında UNESCO Genel Merkezi olan Paris'te Nevruz kutlaması yapılırken, New-York'taki BM Genel Kurulu'nda 2011 yılında yapılmıştır. Kutlamalara Washington DC'deki Lincoln Tiyatrosu'nda 2011 yılında, İngiltere'nin Cambridge'deki Trinity Koleji'nde 2013 yılında, Türkiye'nin Eskişehir ilinde 2014 yılında devam edilmiştir. Yine Paris'te UNESCO Genel Merkezi'nde 2015 yılında, Almanya'nın Köln-Stadthalle Mülheim'de 2015 yılında, Avusturya'nın Viyana Hofburg Kraliyet Sarayı'nda 2015 yılında Nevruz kutlamaları yapılmıştır. New York'ta BM Genel Kurulu'nda 2016 yılında, Washington DC'deki Warner Tiyatrosu'nda yine 2016 yılında, Moldova'ya bağlı Gagavuz Yeri'nde 2017'de, yine 2017'de Kazakistan, Romanya ve Kırgızistan'da yapılan kutlamalara, Balkan Ülkeleri'nde 2018 yılında devam edilmiştir. 2019 yılı Nevruz kutlamaları da Türk dünyası dışına taşmış ve Almanya, Belçika gibi ülkelerde kutlamalar yapılmıştır (TÜRKSÖY, 2020).

Nevruz 2020 yılında da TÜRKSÖY Genel Sekreteri Düsen Kesenov tarafından yayınlanan bir mesajla kutlanmıştır. İnsanlık açısından dayanışma, paylaşma ve dostluk bayramı olarak tanımlanan Nevruz,

2009'da UNESCO tarafından "Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi"ne eklenmiştir. BM Genel Kurulu tarafından da "21 Mart Uluslararası Nevruz Bayramı" olarak resmen tanınmış ve böylece dünya kültürel mirası halini almıştır (TÜRKSOY, 2020).

TÜRKSOY yürüttüğü faaliyetlerle Türklerin ortak geçmişini, sanatını, dilini, edebiyatını, kültürünü bir bütün olarak ele alan bilimsel çalışmalar yapılmasını sağlamaktadır. Anma yılları ilan ederek ve anma etkinlikleri yaparak farklı dillerde ve lehçelerde eserleri yıl boyu okuyucularla buluşturarak Türk dünyasının "mümtaz şahsiyetlerinin" bıraktığı kültürel mirasları gelecek nesillere aktarmak gibi faaliyetler yürütmektedir. TÜRKSOY'un bilimsel alandaki faaliyetlerine baktığımızda; Başkurt bilim insanı Prof. Dr. Zeki Velidi Togan'ın, 2010 yılı doğumunun 120. yıl dönümü olduğu için bu yıl Prof. Dr. Zeki Velidi Togan yılı ilan edilmiştir. 2011 yılı, Tatar Şair Abdullah Tukay'ın 125. doğum yıldönümü olduğu için Abdullah Tukay yılı ilan edilmiştir. 2012 yılı Azerbaycanlı dramaturg Mirza Fatali Ahundzade'nin doğumunun 200. yıldönümü olduğu için Mirza Fatali Ahundzade yılı ilan edilirken yine 2012 yılı Hakas asıllı Türkolog Nikolay Katanov'un doğumunun 150. yıldönümü olduğu için Nikolay Katanov yılı ilan edilmiştir. 2013 yılı Kazak besteci Mukan Tölebeyev'in doğumunun 100. yıldönümü olması nedeniyle Tölebeyev yılı ilan edilmiştir. Türkmen mutasavvıf ve şair Mahtumkulu Firaki'nin doğumunun 290. yıldönümü 2014 yılı olması münasebetiyle bu yıl Mahtumkulu Firaki yılı olarak ilan edilmiştir. 2015 yılı Haldun Taner'in doğumunun 100. yılı ve ünlü Hakas destancısı Semen Kadışev'in doğumunun 130 yılıdır, bu nedenle 2015 yılı Haldun Taner ve Semen Kadışev yılı olarak ilan edilmiştir. Şair, bilim adamı ve düşünür Yusuf Has Hacib'in doğumunun 1000. yılını 2016 yılında doldurduğu için bu yıl Yusuf Has Hacib' e ithaf edilmiştir. Azerbaycan edebiyatının önemli ismi Molla Penah Vagif'in doğumunun 300. yılını 2017 yılında doldurduğu için bu yıl Molla Penah Vagif yılı olarak kabul edilmiştir. 2018 yılı Magcan Cumabay 'ın doğumunun 125. yılı, Gara Garayev'in doğumunun 100. yılı ve Cengiz Aytmатов'un doğumunun 90. yılıdır. Bu nedenle 2018 yılı Magcan Cumabay, Gara Garayev ve Cengiz Aytmатов'a itaf edilmiştir. 2019 yılı İmadeddin Nesimi'nin doğumunun 650. ve Aşık Veysel'in 125. yılı olması münasebetiyle İmadeddin Nesimi ve Aşık Veysel yılı ilan edilmiştir. 2020 yılı ise doğumunun 175. yılı olması nedeniyle Kazak aydın Abay Kunanbay yılı kabul edilmiştir. Abay Kunanbay yılı, TÜRKSOY tarafından Ankara'da düzenlenen bir konserle açılmıştır (TÜRKSOY, 2020).

Türk dünyasının kültür hayatına katkı sağlamaya devam eden TÜRKSOY 2012 yılından itibaren her yıl bir şehri Türk dünyası kültür başkenti ilan etmeye başlamıştır. Bu uygulama ile şehirlerin kültür ve sanat hayatına renk katılmıştır. Bu kapsamda; Kazakistan'ın başkenti Astana 2012 yılında Türk dünyası kültür başkenti ilan edilirken, Türkiye'nin şehirlerinden Eskişehir 2013 yılında ve Tataristan'ın Kazan şehri 2014 yılında Türk dünyası kültür başkenti ilan edilmiştir. Türkmenistan'ın Merv şehri 2015 yılında, Azerbaycan'ın Şeki şehri 2016 yılında, Kazakistan'ın şehirlerinden Türkistan 2017 yılında, Türkiye'nin Kastamonu şehri 2018 yılında ve 2019 yılında Kırgızistan'ın Oş şehri Türk dünyası kültür başkenti olarak seçilmiştir (TÜRKSOY, 2020). TÜRKSOY'un 37. Toplantısında, 2020 yılında Özbekistan'ın şehirlerinden Hive'nin Türk Dünyası'nın 2020 yılının "Kültür Başkenti" olması kararı alınmıştır (AA, 2020a).

Farklı alanlarda kültür faaliyetlerini sürdüren TÜRKSOY kültür konusunda özel projeler de hazırlamış ve uygulamaya koymuştur. Bu bağlamda Üzeyir Hacıbeyli'nin ölümsüz eseri olan Köroğlu operası 6 farklı ülkede seyirci ile buluşturmuştur. Mukan Tölebeyev'in "Birjan ve Sara Operası Türkiye'de ilk defa opera repertuarına dâhil edilmiştir." 9 ülkeden 200 sanatçının katılımıyla, Amerikalı bir koro eşliğinde Türkiye ve ABD'de "Adnan Saygun'un Yunus Emre Oratoryosu" icra edilmiştir. Bunlar TÜRKSOY'un gerçekleştirdiği özel projelerdir. "TÜRKSOY Gençlik Oda Orkestrası" dünyanın farklı şehirlerinde konserler vererek izleyicileri kendine hayran bırakmış ve bunun sonucunda kurulduğu yıl Avrupa Koro Oyunlarında 3 altın madalya kazanmıştır. "TÜRKSOY Gençlik Korosu" ve Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarının 25.yılı münasebetiyle kurulmuş olan "TÜRKSOY Halk Çalgıları Orkestrası," TÜRKSOY'un geleneksel ve klasik müzik alanında kurduğu önemli çalışmalarındadır (TÜRKSOY, 2020).

TÜRKSOY farklı kuruluşlarla iş birliği içinde faaliyetlerini yürütmektedir. Bunlar Türk Konseyi, Türk Akademisi, Türk Kültür ve Miras Vakfı gibi kuruluşlardır. TÜRKSOY ayrıca çalışmalarında pek çok sivil toplum kuruluşu, üniversite ve belediye ile işbirlikleri yapmaktadır. Bunlara ek olarak TÜRKSOY, UNESCO ve ISESCO gibi uluslararası örgütlerle de iş birliği içinde faaliyet yürütmektedir. Bu kuruluşlarla aynı ilke ve amaçları paylaşmaktadır. Bu nedenle TÜRKSOY, Türk dünyasının UNESCO'su olarak kabul edilmektedir (TÜRKSOY, 2020). Görüldüğü gibi TÜRKSOY kurulduğu yıldan bu güne amacı doğrultusunda çalışmalarını sürdürmekte ve böylece Türk kültürünün tanınıp gelişmesine katkı sağlamaktadır.

2.2. Türk Akademisi/Uluslararası Türk Akademisi (TWESCO)

3 Kasım 2009 tarihinde toplanan Türk Dili Konuşan Devlet Başkanlarının 9. Zirvesi'nde Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev, Türk dünyası konusunda araştırmalar yapmak üzere bir uluslararası bilim merkezi kurulmasını önermiş ve böylece Türk Akademisi 25 Mayıs 2010 tarihinde araştırma merkezi olarak Astana'da kurulmuş ve faaliyetlerini başlatmıştır. Kuruluşundan itibaren Astana'daki "Kazakistan Cumhuriyeti Eğitim ve Bilim Bakanlığı'na bağlı olarak çalışmalarını yürütmüştür. "Türk Akademisinin Kuruluşuna Dair Anlaşma" ise 23 Ağustos 2012 tarihinde, Bışkek'te Türk Keneşi'nin 2. zirvesinin yapıldığı sırada imzalanmıştır. Böylece araştırma merkezi bir akademiye dönüşmüştür. Azerbaycan, Kırgızistan ve Türkiye meclislerinin onaylaması sonucu Akademi 28 Ağustos 2014 tarihinde de uluslararası teşkilat statüsüne kavuşarak "Uluslararası Türk Akademisi" adını almıştır. Türk dili konuşan Türkiye, Kırgızistan, Kazakistan ve Azerbaycan ülkeleri tarafından kurulan uluslararası bilim merkezi "Uluslararası Türk Akademisi" (ITA-International Turkic Academy) adı ile çalışmalarını sürdürmektedir (TWESCO, 2020).

Uluslararası Türk Akademisi, Türk dünyasının eski çağlardan başlayıp günümüze kadar sahip olduğu kültürünü, dilini ve edebiyatını araştırarak Türklerin medeniyetler içindeki yerini ve medeniyetlere katkısını tespit etmek, ortak edebi dil oluşturabilmek için çaba harcamak, Türkiyat çalışmaları alanında uzmanlar yetiştirmek, Tüm Türk dillerinde kullanılabilecek konsolide bir alfabe oluşturulması için çalışmak ve Türk dünyası hakkında yapılan bilimsel çalışmaları koordine eden bir merkez olmak amacıyla kurulmuştur (TWESCO, 2020; Kızıralı, 2015:600).

Akademi, Türklerin kurduğu bilimsel kuruluşlara eğitim ve bilim konularında yardım etmeyi, Türk dilini konuşan ülkelerin aydınlarının yaptığı girişimleri desteklemeyi ve bu aydınları düzenli aralıklarla bir araya getirmeyi misyon olarak benimsemiştir (TWESCO, 2020).

Akademi, kuruluşundan itibaren bilimsel çalışmaları başlatmış ve uluslararası teşkilat olunca da bunu hızlandırmıştır. Sadece 2014 yılında 36 civarında bilimsel alanda proje başlatılmıştır. Uluslararası Türk Akademisi'nde bilimsel çalışmalar bu projelerle elde edilen veriler üzerinden yürütülmektedir. Bu projelerde Türk dünyası dışından da bilim insanlarının katılımıyla çok sayıda bilim adamı görev almaktadır. Araştırmalarda saha olarak öncelikli olarak Türk dünyası seçilmektedir. Araştırılması için özen gösterilen konular tarih, dil, edebiyat, kültür, sosyoloji, arkeoloji, etnografi, müzik ve folklordur. Araştırmaların alanı Türk devletleri, Türk devletlerinin ilişki kurduğu komşuları ve farklı ülkelerde yaşayan Türk topluluklarını kapsayan geniş kapsamlı çalışma alanlarını içermektedir. Akademinin yaptığı bilimsel çalışmalara bir örnek Altay'da yapılan arkeolojik kazılardır. Bu kazıların ön çalışmalarında 7. yüzyıldaki "Türk ileri geleni ve ozanının mezarı" tespit edilmiştir. Bu tespitin kanıtı ise mezarlarda bulunan altın ve gümüşten yapılmış çeşitli süs eşyaları, atıyla beraber gömülen komutan, silahlar, kemerler, çalgı aletleri ve giyim eşyalarıdır. Oğuz iskân alanlarını belirleme planı doğrultusunda da, Altay, Tuva ve Hakas (Rus), Sarı Uygur (Çin) ve Kırgızistan'da etnografya, dil ve folklor üzerine alan çalışmaları yapılmış ve bu yöndeki çalışmaların Doğu Avrupa, Balkanlar gibi Türklerin yüzyıllarca yaşadığı yerlerde sürdürülmesi planlanmaktadır (Kızıralı 2015: 601-602).

Uluslararası Türk Akademisi kuruluşundan bugüne çok sayıda Türkoloji merkezi ve bilimsel araştırma enstitüsü ile ilişki kurmuş ve işbirliği yönünde anlaşmalar imzalanmıştır. Asya ve Avrupa'da ve Rusya Federasyonu'nda "UNESCO nezdindeki Göçebe Kültürü Araştırma Merkezi" gibi merkezlerle işbirliği yönünde anlaşmalara imza atmıştır. Uluslararası ilişkilerde deneyim sahibi bilim adamları ile işbirliğine önem veren akademi yurtdışındaki 100 kadar Türkolog bilim insanıyla önemli projeler üzerinde çalışmalar yürütmektedir. Akademi bilim ve eğitim alanında küresel işbirliğini genişletmeyi planladığını bildirmektedir(TWESCO, 2020).

Akademi tarafından, M. Zakiyev'in "Türk Topluluklarının Derin Etnik Kökleri" (Tataristan), V. Y. Butanayev'in "Sayan-Altay Türkleri Kültürü ve Yaşam Tarzının Özellikleri" (Hakasya), N. M. Cusupov'un "Sanatsal Metinlerde Türkçe Simgeler" (Özbekistan), A. V. Kuznetsov'un "Turan Halkları Dil Birliğinde Mülakat Etiketleri" (Çuvaşistan), F. Ş. Nuriyeva'nın "Altın Ordu Dönemi Yazılı Eserlerin Dil Özellikleri" (Tataristan)" gibi eserleri basılmış ve Türk halklarının Antolojisi ve Almanaklarının yayını yapılmıştır (Kızıralı 2015: 605-606).

Uluslararası Türk Akademisi'nin üç dergisi yayındadır. Bunlardan biri uluslararası bilimsel bir dergi olan "Global-Türk", Türk dili konuşan ülkeler ve Avrasya ülkelerinin gelişimi ile ilgili milli kimliğin oluşumu, dil siyaseti, ekonomik ve sosyal süreçler, uluslararası ilişkiler gibi konularda yayınlar yapmaktadır. Bir diğeri olan "Altayistik, Türkoloji, Mongolistik," dergisinde, çağdaş Türkoloji'nin yeni çalışma alanlarından haber veren makaleler yayınlamaktadır. Üçüncüsü ise Türk dünyasındaki son gelişmeleri yayınlayan "Turkic Weekly"dir (TWESCO, 2020).

Uluslararası Türk Akademisi'nde Türk Kütüphanesi mevcuttur. Kütüphanede 32 000'i aşkın kitap mevcuttur. Ünlü Türkologlar'dan Abjan Kurışjanulı, Abduali Haydar ve İştvan Mandoki Kongur'un özel kitapları Akademiye bağışlanmıştır. Kütüphanede eski metinler dahil el yazması eserleri ve nadir bulunan kitaplar mevcuttur. Kütüphanede "elektronik veri tabanı çalışmaları" yürütülmektedir (TWESCO, 2020).

Uluslararası Türk Akademisi'nin sahip olduğu Türk Tarihi Müzesi'nde Türk halkları tarihinin maddi ve manevi değerdeki önemli eserleri sergilenmektedir. Müzedeki "arkeoloji (M.Ö. IV-IIIyy.) ve etnografi (XIX-XX.yy.başları)" alanlarında nadide eserler yer almaktadır. Koleksiyonda Türk halklarının örf ve adetlerini, geleneksel hayat tarzını gösteren geleneksel kıyafetler, kuyumculuk eşyaları, müzik aletleri ve diğer eserler ziyaretçilere sunulmuştur(TWESCO, 2020).

2.3. Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA)

"Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA)," 21 Kasım 2008 tarihinde İstanbul'da, Türkiye, Azerbaycan, Kırgızistan ve Kazakistan Parlamento Başkanları'nın katıldığı bir toplantıda imzalanan bir anlaşmayla kurulmuştur. TÜRKPA sekreteryası Azerbaycan'ın Bakü şehrinde sürekli olarak ikamet etmektedir. TÜRKPA'nın başkanlığı İngiliz alfabesine göre sıralama esas alınarak ve dönüşümlü olarak, her yıl bir üye ülke tarafından yürütülmektedir. TÜRKPA'ya üye ülkelerin parlamentoları arasında "işbirliğinin kalite yönünden yüni aşaması olan parlamento diplomasisi araçlarının yardımıyla devletlerarasında politik diyalogun daha da geliştirilmesine katkıda bulunma," dil, tarih ve kültür ortaklığına dayandırılarak ulusal yasamaların birbirine yakınlaştırılmasını, parlamentolar arasında diğer konulara yönelik işbirliği faaliyetlerinin artırılmasını sağlama amacıyla kurulmuştur. Yine Türk dili konuşan ülkeler ile ve Türk dili konuşmayan bölge ülkeleriyle karşılıklı, eşit düzeyli ve faydalı işbirliğini geliştirmeye yönelik katkı sağlamak hedeflerindedir. Ayrıca TÜRKPA'ya üye olan ülkelerin yasamalarının yanı sıra, tarihin, kültürel mirasın, sanatın, edebiyatın ve diğer alanlarda Türkçe konuşan ülkeler açısından ortak öneme sahip olan değerlerin korunması gelecek nesillere aktarılabilmesini sağlamak amacıyla. Bunlarla birlikte üye ülkelerin yasamalarının yakınlaşmasını sağlamak, için tavsiyelerde bulunulması, taraflar arasında, hukuki, insani, kültürel, sosyo-ekonomik, politik ve benzeri konularda ilişkilerin geliştirilebilmesi için yardımcı olmak amacıyla faaliyetlere devam etmek amacıyla kurulmuştur (TÜRKPA, 2020).

TÜRKPA'nın ilk genel kurul toplantısı 29 Eylül 2009'da Bakü'de gerçekleştirilmiştir. Toplantıda, TÜRKPA'nın Bakü beyannamesi, içtüzüğü ve sekreteryası belirlenmiş, sekreteryanın Bakü'de sürekli olarak yerleşik kalması kabul edilmiştir. Azerbaycan Devlet Başkanı Aliyev'in desteği ve yardımlarıyla TÜRKPA faaliyetleri için gerekli olan çalışma ortamı belirlenmiştir. TÜRKPA 2010 yılından başlayarak "gözlemci misyonları üye ülkeler olan" Türkiye, Kırgızistan, Kazakistan ve Azerbaycan'da yapılan referandumları, parlamento ve cumhurbaşkanlığı seçimlerini müşahede yapmaktadır. Misyonlar ise TÜRKPA sekreteryası ve üye ülke parlamentolarının üyeleri olan temsilcilerinden oluşmaktadır. Seçimler başlamadan önce TÜRKPA gözlemcileri, üye ülkelerdeki "Merkez Seçim Komisyonları"nın üst düzeydeki yetkilileriyle ve hükümet yetkilileriyle düzenli bir şekilde görüşmeler yapmaktadır. Oluşturulan bir TÜRKPA gözlem misyonu seçim bölgelerine ziyaretler düzenler, seçim sürecini her aşamasıyla müşahede yapar, hazırlık süreci hakkında değerlendirme yapar, seçim bölgesindeki temsilcilerle ve seçmenlerle görüşmeler ve bu görüşmeler sırasında sohbetler yapmanın yanı sıra yetkililerle ve toplumsal ve siyasi örgütlerin temsilcileriyle görüşür. Gözlemciler bu çalışmaları yürütürken BM tarafından 2005'de kabul edilen "Uluslararası Gözlemciler Davranış Kodeksi"ndeki tarafsızlık, şeffaflık ve objektiflik ilkelerine ve "Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu"nun tavsiye kararlarına ve diğer uluslararası kurallara uygun hareket etmektedir. Gözlem misyonları inceledikleri referandumların ve seçimlerin hakkında basın toplantıları yapmaktadır. Bu toplantılarda TÜRKPA'nın kuruluş amacı doğrultusunda önemli kararlara imza atılmıştır (TÜRKPA, 2020).

2.4. Türk Dünyası Belediyeler Birliği (TDBB)

Türk Dünyası Belediyeler Birliği'nin (TDBB) kurulması kararı, Türk dili ve lehçeleri konuşan ülkelerin devlet başkanlarının 2000 yılı Azerbaycan zirvesinde alınmıştır. TDBB, 12 Kasım 2003 tarihinde Bakanlar Kurulu kararı ile kurulmuştur. Yönetim kurulunda 11 ülkenin bulunduğu TDBB'nin merkezi İstanbul'dadır. Birliğin kuruluş amacı, Türk dünyası arasında bulunan ortak medeniyet ve kültür mirasını göz önüne alarak dayanışma, yardımlaşma, kardeşlik yaklaşımıyla karşılıklı deneyimlerden, görgü ve bilgiden yararlanmaktır. TDBB, faaliyetlerini 30 civarında farklı ülkenin belediyelerinden 1200'e yakınının üyesi olan kuruluş olarak Kafkasya, Balkanlar ve Orta Asya'yı kapsayan coğrafi alanda yürütmekte ve üye belediyeler arasında işbirliğini, hazırladığı çeşitli projeler ve programlarla sürdürmektedir (TDBB, 2020).

TDBB kuruluşundan günümüze kadar kuruluş amacı doğrultusunda faaliyetlerini genişleterek sürdürmektedir. 2018 yılında bu doğrultuda, kardeş şehir uygulamasını yerel yönetimlerin hizmetine götürme, TDBB üyesi ülkelerin işbirliği ile "Kırgızistan'ın Çolpon-Ata Kentinin Bulan-Sögöttü Beldesinde, Türk Dünyası Camii"nin inşasının tamamlanması ve caminin ibadete açılması, Bosna Hersek'in Glamoç ilinde "Glamoç Kültür ve Eğitim Merkezi" ve şehitlik anıtının yapımı, Gostivar'daki okulların ihtiyaç duyduğu teknik ekipmanın sağlanması, Bosna Hersek Srebrenitsa'daki öğrenci yurdunun giderlerinin karşılanması, Makedonya'nın Studeniçan Belediyesi'ne bir "Çöp Kamyonu" ve Arnavutluk'un Skrapar Belediyesine de bir "İtfaiye Aracı" verilmesi gibi çalışmaları gerçekleştirmiştir. TDBB, 2018 yılında "Eğitim Programları," "Bilgi ve Tecrübe Paylaşım Programları" vb. eğitim alanlarında ve belediyeler arasında işbirliğini sağlamak amacıyla farklı ülkelerin belediyelerini ziyaret etme gibi faaliyetler yürütmüştür. Belediyeler arasında işbirliği protokollerinin imzalanması, Cengiz Aytmatov'un doğumunun 90. yılı olması ve Aliya İzzetbegoviç'in vefatının 15. yılını doldurması nedeniyle İstanbul'da anılması gibi çok sayıda çalışmaya imza atmıştır. TDBB tarafından 2018 yılında "Osmanlı Belgelerinde Halep", "Doğumunun 100. yılında Baymirza Hayit" ve "Dünyada ve Türkiye'de Kardeş Şehircilik" adlarında önemli eserler yayınlanmıştır. Ayrıca "Avrasya'da Yerel Gündem" adlı bülten ise üç aylık dönemlerde üç dilde yayınlanmaktadır (TDBB 2020b: 4-5).

TDBB, kuruluş amaçları doğrultusunda 2019'da 5. olağan genel kurlunu toplamıştır. Bu dönem de önemli faaliyetler gerçekleştirmiştir. Bu dönem Bosna Hersek'in şehirlerinden Glamoç'da "Eğitim ve Kültür Merkezi açılması, Srebrenik'teki Rapatnica İlkokulunun ve Potoçari Soykırım Anıt Merkezi'nin tadilatı projeleri hazırlanırken itfaiye aracının Doboj'nin İstok Belediyesine ve bir röntgen cihazının Bulgaristan'ın Madan Bölge Hastanesi'ne verilmesi gerçekleştirilmiştir. Yine 2019 yılında TDBB üyesi ülkelerin yerel yönetimlerinin uzmanlarından 32'sinin katılımı ile "Uzman Eğitim Programları" Türk devletlerinden belediye başkanlarının ve üst düzeydeki yetkilinin katılımıyla "Bilgi ve Tecrübe Paylaşım Programları" ile Türkiye'nin belediyeler konusundaki birikimi üye belediyelere aktarılmıştır. Bu dönem de TDBB eğitim alanında işbirliğini sürdürmüş ve belediyeler arasında ziyaretler yapılmıştır. Yine TDBB'nin işbirliğiyle yapılması düşünülen "Bosna Hersek Doboj Köprüsü" yapımı için planlanan projenin çalışmaları 2019 yılında gerçekleştirilmiştir.

TDBB belediyelerdeki kültürel faaliyetlere de destek vermektedir. Bu yönde 2019 yılında "Avrasya Şarkiyatçıları Çalıştayı"na ve Moğolistan'daki "Eski Türk Yazıtları Çalıştayı"na destek sağlamıştır. Ayrıca 2019'da "509. Ayvaz Dede Şenlikleri," "8. Altay Toplulukları Sempozyumu" ve her yıl yapılan "Türk Dünyası Belgesel Film Festivali" gibi etkinlikleri desteklemiştir. Bunlara ilaveten 2019 yılı içinde Filistin'in "Beyt Hanun Belediyesi"ne yakıt yardımı yapılmıştır. Ayrıca "TDBB Lisansüstü Öğrencileri Destekleme Programı" ile "TDBB Yaz Dönemi Staj Programı" birliğin kuruluşunda benimsediği amaçları doğrultusunda gerçekleştirilen çalışmalardır (TDBB 2020a: 4-5). TDBB 2019'da eğitim konusunda 4 kere "Bilgi ve Tecrübe Paylaşımı" ve 4 kere "Uzman Eğitimi programı" düzenlemiştir. Bunlara 32 uzman personel ve 49 belediye başkanı katılmış ve programlar kapsamında sunum ve saha gezileri 139 saatlik bir sürede gerçekleştirilmiştir (TDBB, 2020; TDBB, 2020b).

TDBB 2020'de de amaçları doğrultusunda faaliyetlerini sürdürmeye devam etmektedir. TDBB'ye yaklaşık 30 ülkenin 1190 belediyesi üyedir. Bunlar içinde en yüksek katılımı 485 üye belediyesi ile Kırgızistan sağlamıştır. Azerbaycan'ın 289, Türkiye'nin 144 ve Kazakistan'ın 29 belediyesi birliğe katılmıştır (TDBB, 2020).

2.5. Türk Konseyi/Türk Keneşi (Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi- TDİK)

Türk Konseyi/ Türk Keneşi (Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi-TDİK) 1992 yılında toplanmaya başlayan "Türkçe Konuşan Devletler Devlet Başkanları Zirveleri"nde alınan kararlar sonucunda 3 Ekim 2009 tarihli Nahçıvan Anlaşması ve 16 Eylül 2010 tarihli İstanbul Bildirisi' ile belirlenen ilkeler doğrultusunda kurulmuştur. Türk Konseyi'nin kurucu üyeleri Türkiye, Azerbaycan, , Kırgızistan ve Kazakistan'dır. Macaristan Eylül 2018'de düzenlenen 6. zirvede Konseye gözlemci statüsü ile katılırken, Özbekistan, Ekim 2019'da gerçekleştirilen 7. zirve sırasında Konsey'de tam üye olarak yer almıştır. Nahçıvan Anlaşması ve İstanbul Bildirisi'ne göre, Türk Konseyi üyesi ülkeler, "BM Anlaşması'nın amaçları ve ilkelerinin yanı sıra uluslararası hukukun diğer evrensel olarak tanınan ilkelerini benimsemiştir." Nahçıvan Anlaşması'nın önsözünde üye devletler, "Türk Konyesi"nin amacını; "Türk dili konuşan ülkeler arasında kapsamlı iş birliğini derinleştirmek," küresel ve bölgesel alanda barışa ve istikrara katkı sağlamak şeklinde tanımlamıştır. Türk Konyeyi'nin kapsamında oluşturulan işbirliği; konsey üyesi ülkelerin sahip olduğu ortak kimlik, kültür, tarih ve Türk dili konuşanların dil birliğinden kaynaklı özel dayanışma temelinde inşa edilmektedir. Türk Konseyin 7. zirvesi Bakü'de 15 Ekim 2019 tarihinde düzenlenmiştir (Türk Konseyi, 2020).

Türk Konseyi sekreteriyasının kuruluşundan önce 2010 yılına kadar 10 "Türkçe Konuşan Devletler Devlet Başkanları Zirvesi" gerçekleştirilmiştir. 1992 yılı zirvesi Ankara'da, 1994 yılında gerçekleştirilen zirve İstanbul'da, 1995 zirvesi Bişkek'te, 1996 zirvesi Taşkent'te, 1998 zirvesi Astana'da, 2000 zirvesi Bakü'de, 2001 zirvesi İstanbul'da, 2006 zirvesi Antalya'da, 2009 zirvesi Nahçıvan'da, 2010 zirvesi yine İstanbul'da toplanmıştır. 2010 yılındaki zirveye Özbekistan katılmamıştır. Türk Konseyi'nin 2010 yılında Türk Keneşi'ne dönüştürülmesinden sonraki zirveler Türk Keneşi Zirveleri olarak anılmaya başlanmış ve bundan sonra 7 zirve daha gerçekleştirilmiştir. Bunlardan Almata zirvesi 2011'de, Bişkek zirvesi 2012'de, Gebele zirvesi 2013'de Bodrum zirvesi 2014'de Astana zirvesi 2015'de, Çolpon-Ata zirvesi 2018'de, Bakü zirvesi 2019'da gerçekleştirilmiştir. Bu zirvelerde Türk Keneşi'nin kuruluş amacı doğrultusunda görüşmeler yapılmıştır (Türk Konseyi, 2020).

Keneş, üye ülkeler arasında ortak terminoloji geliştirmek için "Ortak Terminoloji Kurulu" oluşturmuştur. Komisyon farklı uzmanlık alanlarında sözlükler hazırlanması ve bilimsel amaçla yazılan yazılarda ortak Latin alfabesi kullanılması konularını ele almıştır. Keneşe üye ülkelerin sahip olduğu yükseköğretim kurumlarının arasında işbirliği faaliyetlerini geliştirmek için "Türk Üniversiteler Birliği" kurulmuştur. Eğitime yönelik ortak televizyon kanalı açılması amacıyla çalışmalar başlatılmıştır (Şahin 2017: 93).

Türk Keneşi'nin işbirliği alanlarını siyasi işbirliği ve eğitim, gençlik ve spor ile ekonomik işbirliği, ulaştırma, gümrük, bilgi ve iletişim teknolojileri ile medya ve enformasyon alanlarında işbirliği oluşturulmaktadır.

Türk Keneşi, diğer Türk kurumlarından TÜRKSOY, TÜRKPA, Türk Akademisi, Türk Kültürü ve Mirası Vakfı ile birlikte çalışmalar yapmaktadır. Keneş ayrıca UNOSSC, UNDP, UNAOC, UNDP, OSCE, WCO, CICA, UNWTO, ECO, ICSS & SIGA, BSFC & FABSEC gibi uluslararası kuruluşların ortak çalışmalarına da katılmaktadır (Türk Konseyi, 2020).

Türk Keneşi'nin önemli çalışmalarından biri "Ortak Türk Tarihi Ders Kitabı"nın hazırlanmasıdır. Profesyonel tarihçilerin oluşturduğu konunun uzmanı bir komisyonun çalışmalarıyla 15. yüzyıla kadar yaşanan Türk tarihini kapsayan kitabın hazırlanması tamamlanmıştır. Ortak ekip çalışmasıyla hazırlanan ders kitabı 2020'de inceleme aşamasına getirilmiştir. Bişkek'te 15 Mart 2019 tarihinde gerçekleştirilen "Beşinci Eğitim Bakanları Toplantısı"nda, 2020'de yapılacak "Türk Konseyi Zirvesi" toplanana kadar söz konusu "Ortak Türk Tarihi Ders Kitabı" metninin tamamlanmasının önemli olduğu üzerinde durulmuştur. Türk Keneşi, "Ortak Türk Coğrafyası" ve Türk Edebiyatı" ders kitaplarının yazımı için de karar almıştır (Türk Konseyi, 2020).

2.6. Türk Kültür ve Mirası Vakfı

Türk Konseyi'nin (Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi) İkinci Zirvesi'nin yapıldığı 2012 yılının 23 Ağustos günü konsey tarafından alınan bir kararla "Türk Kültür ve Mirası Vakfı" kurulmuştur. Vakfın kuruluşunda öncelikli amaç, vakıf tarafından desteklenecek ve finanse edilecek projeler ve programlarla Türk mirasını ve kültürünü korumak ve kurumsal anlamda araştırmaktır (TBMM, 2020). Vakfın merkezi Azerbaycan'ın Başkenti Bakü'dür. Vakıf, Bakü'de ve üye ülkelerde Türk mirasını korumak ve üçüncü taraf ülkelerde ortaklık, işbirliği çerçevesinde projeler uygulamaya koyulması amacıyla faaliyet yürütmektedir.

Çeşitli proje, faaliyet ve programı destekleyerek Türk kültürünün ve mirasının teşvik edilmesi, araştırılması ve korunmasına katkı sağlamaktadır. Vakıf çalışmalarını, Türk Akademisi ve TÜRKSOY ile işbirliği içinde yürütmektedir (TÜRKPA, 2020). Türk Konseyi'ne bağlı olarak kurulan bu vakıf 2019 yılında Bakü'de yapımı tamamlanan yeni binasına taşınmıştır (AA, 2020b). Vakfın çalışmalarına örnek olarak öğrencilere yönelik "Dünyamızı Koruyalım: Türk Dünyası Gelenek ve Göreneklere" konusunda günümüzde başlattığı online uluslararası resim yarışması gösterilebilir (TIMETURK, 2020).

2.7. Kırgız-Türkiye Manas Üniversitesi

"Kırgız-Türkiye Manas Üniversitesi" Türkiye ile Kırgızistan arasında 30 Eylül 1995 tarihinde İzmir'de imzalanan bir anlaşma sonucu kurulmuş ve öğretime 1997-1998 öğretim yılında açılmıştır. Böylece iki ülke arasında kültürel ilişkilerin gelişmesine yönelik önemli bir adım atılmıştır (Kırgız-Türkiye Manas Üniversitesi, 2020).

Üniversitenin kuruluşunda temel amaç iki ülke arasında eğitim ve kültür konularında ilişkileri geliştirmektir. Ayrıca bağımsızlığını yeni elde etmiş olan Türk Devletleri ile Türkiye'nin sahip oldukları ortak kültür, tarih ve medeniyet alanlarında işbirliğini sağlamaktadır (Kırgız-Türkiye Manas Üniversitesi, 2020; Çalışkan 2018: 35-36). Üniversite 1997-1998 eğitim ve öğretim döneminde 3 fakülte ile 4 bölüm ve 86 lisans öğrencisiyle, 1 yüksekokulu, 21'i akademik, 10'u idari alanda olmak üzere toplamda 31 personelle faaliyetlerini başlatmıştır (Sarı 2015: 622). Bu üniversitede Kırgızistan, Türkiye ve Türkiye'ye akraba toplulukların yanı sıra diğer ülkelerden gelen öğrenciler eğitim almaktadır (Kırgız-Türkiye Manas Üniversitesi, 2020; Çalışkan, 2018: 35-36).

2014-2015 öğretim yılının güz döneminden itibaren 9 fakülteyle, 4 yüksekokulla, 1 meslek yüksekokulu ve 2 enstitüyle faaliyetlerini sürdürmektedir. Lisans ve ön lisans öğrencilerinin sayısı 4891'e ulaşmıştır. Enstitülerdeki yüksek lisans ve doktora öğrencisinin sayısı 243'tür. Manas Üniversitesi, Kırgızistan ve Türkiye'de bulunan devlet üniversiteleri gibi özerk bir yapıya sahiptir. Eğitim öğretim ücretsizdir. Eğitim-öğretim dili Türkiye Türkçesi ve Kırgızca iken bazı programlarda, İngilizce, Rusça ve Çince eğitim-öğretim verilmektedir. Kampüs içinde öğrenci evleri bulunmakta ve öğrencilere ucuz yemek hizmeti verilmektedir. (Kırgız-Türkiye Manas Üniversitesi, 2020; Çalışkan 2018: 35-36).

2013 yılının 10 Nisanında Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından gerçekleştirilen toplu açılış töreniyle, Üniversitede, TV stüdyosu, teknoloji merkezi, araştırma ve uygulama merkezleri, atölyeler ile laboratuvarlar, sosyal tesisler, sağlık merkezi, öğrenci evi, lojmanlar ve merkez kütüphane binaları hizmete açılmıştır (Sarı 2015: 624).

Türkiye Cumhuriyeti'nin bu üniversite için sağladığı bütçe Kırgızistan'daki diğer üniversitelerin bütçeleri içinde en yüksek bütçedir. Mütevelli Heyeti kurumun en büyük karar alma organı durumundadır. Bu heyet Türkiye ve Kırgızistan'dan eşit sayı ile seçilen ve üst düzey yöneticilerden oluşan 8 kişilik bir heyettir. Kırgız-Türkiye Manas Üniversitesi, Kırgızistan'ın devlet gazetesi Erkin Too ile Fabula Gazetesi tarafından yılın en iyileri yarışmasında "2013 yılının en iyi üniversitesi" seçilmiştir (Sarı 2015: 621-622). Üniversite ayrıca "UI Green Metric World University Ranking"de 2019 "Dünyanın En Sürdürülebilir Üniversiteleri" sıralamasında değerlendirmeye alınan 780 üniversite içinde 578. sıraya yerleşmiştir. Aynı yıl Kırgızistan'da da birinci üniversite olmuştur (Kırgız-Türkiye Manas Üniversitesi, 2020).

Üniversite "Manas Bülteni", "Gazete Manas" gibi yayınlara da sahiptir. Kırgız-Türkiye Manas Üniversitesi, çalışmaları ile Türk-Kırgız ilişkilerine ve Türk kültürel değerlerinin korunup geliştirilmesine katkı sağlamaya devam etmektedir. Kurumun Türk kültürüne sağladığı katkılar ileride anlaşılacaktır (Kırgız-Türkiye Manas Üniversitesi, 2020).

2.8. Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi

Ülkeler arasında kültürel ilişkilerin gelişmesine eğitim-öğretim büyük katkı sağlamaktadır. Bunun bilinciyle hareket eden Kazakistan ile Türkiye ortak bir üniversiteye sahip olmuşlardır. Kazakistan ve Türkiye'nin uluslararası özerk statüye sahip ortak devlet üniversitesi olan Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Kazakistan'ın Türkistan şehrinde 1992 yılında kurulmuştur. Kuruluşunda bir Kazak devlet üniversitesi olan kurum sonradan isim değiştirmiş ve Türkiye ile Kazakistan arasında yapılan bir anlaşma sonucu "Uluslararası Hoca Ahmet Yesevi Türk-Kazak Üniversitesi" olarak Türk-Kazak ortak üniversitesi halini almıştır. Üniversite kuruluşundan bu güne faaliyetlerini yürütmeye devam etmektedir. Bugün Üniversite, Sosyal Bilimler Fakültesi, Beşeri Bilimler Fakültesi, Filoloji Fakültesi, Fen Fakültesi,

Mühendislik Fakültesi, Sanat Fakültesi, Tıp Fakültesi, Hazırlık Dil Öğretim Fakültesi ve Dış Hekimliği Fakültesi olmak üzere toplam 9 fakülteye ve Ahmet Yesevi Meslek Yüksekokulu adlı 1 yüksekokula sahiptir. Üniversitede 12 binin üstünde öğrenci öğrenim alırken 900'ün üstünde akademisyen görev yapmaktadır (AYU, 2020). Üniversitede 32 farklı ülkeden öğrenci bulunmaktadır. Türk, Rus, Kazak ve İngiliz dillerinde 11 doktora, 30 yüksek lisans ve 54 lisans programında örgün öğretim yapılırken 22 eğitim programında uzaktan eğitim faaliyeti yürütülmektedir. Ankara TÜRTEP eğitim merkezi tarafından 11 uzmanlık alanında yaklaşık 7.000 öğrenci uzaktan eğitim almaktadır. Üniversite, Avrasya Araştırma Enstitüsü ve 4 bilimsel araştırma merkezi ile 7 araştırma laboratuvarı ve 70 araştırma birimine sahiptir (Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, 2020). Üniversitenin bünyesinde 1996 Şubatından itibaren yayına başlayan "Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi" yılda dört sayı yayımlayarak Türk kültürüne katkı sağlamaktadır (AYU, 2020).

Türkiye Cumhuriyeti cumhurbaşkanlarından Abdullah Gül 2010 Mayıs'ında Üniversiteyi ziyaret etmiştir. Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan 2012 yılının Mayıs ayında üniversitenin mezuniyet törenine katılmış ve dereceye giren öğrencilere diplomalarını vermiştir. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Başkanlarından Ahmet Davutoğlu 2013 yılında üniversiteyi ziyarette bulunmuştur. Bu üst düzey ziyaretler Türkiye'nin bu üniversiteye verdiği önemi göstermektedir (Çetin 2015: 620). Türk- Kazak dostluğunun göstergesi olan üniversitenin Türk dünyası öğrencilerine eğitim vermenin yanı sıra Türk dünyasında kültürel ve bilimsel ilişkilerin gelişmesine katkı sağlamayı sürdürdüğü görülmektedir (Çetin 2015: 620).

3. SONUÇ

Yaşanan küreselleşme süreci ile birlikte Soğuk Savaş döneminin sona ermesi, SSCB'nin dağılması, bu süreci takiben de Kırgızistan, Özbekistan, Kazakistan, Türkmenistan ve Azerbaycan gibi Türk devletlerinin bağımsızlıklarını ilan etmesi Türk dünyası için çok olumlu bir süreci başlatmıştır. 1990'larla başlayan bu sürecin Türk dünyasına yönelik sunduğu fırsatlar Türk dünyasının değerlendirmesi gereken fırsatlardır. Bu süreçte Türk devletleri birlikte ortak amaçlara yönelik çalışmalar başlatmış ve kurumlar kurmuştur. Bu kurumlar TÜRKSOY, Türk Akademisi, TÜRKPA, TDBB, Türk Keneşi, Türk Kültür ve Mirası Vakfı, Kırgız-Türkiye Manas Üniversitesi ve Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi gibi kurumlardır. Bu kurumlar, Türk devletleri ve Türk topluluklarının sosyal, kültürel, siyasi ve bilimsel alanlarda bütünleşmeleri amacıyla faaliyetler yürütmektedir. Bu kurumların sadece Türk devletleri arasında değil aynı zamanda dünyanın her yerinde yaşayan Türk toplulukları ile de her alanda ilişkileri geliştirmeye yönelik faaliyetler yürüttüğü görülmektedir. Bu kurum ve kuruluşlardan TÜRKSOY, Türk Akademisi, TÜRKPA, TDBB, Türk Keneşi, Türk Kültür ve Mirası Vakfı Türk Devletleri'nin hemen hemen hepsinin katılımı ile kurulan kuruluşlar iken Kırgız-Türkiye Manas Üniversitesi Türkiye ile Kırgızistan'ın ortaklaşa kurduğu kurumdur. Aynı şekilde Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi de Türkiye ile Kazakistan'ın ortaklaşa kurduğu kurum olma özelliğine sahiptir. Türk devletleri arasındaki ilişkileri geliştirmeye yönelik Türkiye TİKA'yı kurmuştur. Bu kuruluş Türkiye tarafından kurulduğu ve diğer Türk devletlerinin bu kuruluşa dâhil olmadığı için çalışmada TİKA'ya yer verilmemiştir.

Hep dillendirilen ve bu çalışmanın konusu olan kurumların kurulmasının amacı olan her alanda Türk birliğini sağlamak için önce dilde ve kültürde birliği sağlamak gerekmektedir. Çalışmaya konu olan kurumlarda görev alacak kişilerin işinin uzmanı olmaları ve belirlenen amaçlar doğrultusunda bilinçli bir şekilde çalışmalarını öneme sahiptir. Türk devletleri ve akraba toplulukları arasında dil ve kültür birliği sağlanırsa bunu siyasi ve ekonomik ilişkilerin sağlanması takip edecektir. Dil ve kültür birliği için bilinçli bireylerin yetiştirilmesi gerekmektedir. Bu konuda da eğitim ve iletişim ön plana çıkmaktadır. Eğitim ve öğretimde dil, tarih ve kültür birliğine yönelik programlar hazırlanması gereklidir.

Türkiye üyesi olduğu bu kurumların yanı sıra başta TİKA olmak üzere kendi kurumları ve kuruluşları ile de her alanda Türk birliğini sağlamaya yönelik çalışmalarını sürdürmektedir. Türkiye ilk başlarda heyecanla daha sonra bilinçlenerek çalışmalarını sürdürmüştür. Türkiye bunun gönüllüsü bir ülkedir. Diğer Türk devletlerinin de Türkiye gibi her alanda Türk birliğini sağlamaya yönelik gönüllü olmaları gerekmektedir. Türk devletlerinin kendi bayrakları altında bağımsız bir şekilde söz konusu kuruluşlara katılarak ekonomi, eğitim, sağlık, kültür ve ilmi birliği ve kardeşliğin sağlanmasına katkı sağlaması önemlidir.

Toplumları bir araya getiren onların bir arada yaşamalarını sağlayan onların dilleri, tarihleri, kültürleri ve inançları gibi sahip oldukları ortak değerleridir. Bu çalışmada her alanda Türk birliğini sağlamaya yönelik yapılan çalışmalara ve yürütülen faaliyetlere katkı sağlamak amaçlanmıştır.

KAYNAKLAR

- AA (2020a). Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ozbekistanin-hive-sehri-2020-turk-dunyasi-kultur-baskenti-secildi/1659787>, Erişim tarihi:19.05.2020.
- AA (2020b). Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bakude-turk-kultur-ve-miras-vakfinin-yeni-binasi-acildi/1613226>, Erişim tarihi:15.05.2020.
- Aydın, M. (2009). Kafkasya ve Orta Asya'yla ilişkiler. Baskın Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası; Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler Yorumla, 1980-2001*, Cilt II, İletişim Yayınları, 336-439.
- AYU (2020). Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi. <https://www.ayu.edu.tr/>, Erişim tarihi:12.05.2020.
- Çalışkan, B. (2018). Orta Asya raporu; dönüşüm sürecinde Türk Cumhuriyetleri. *İNSAMER Araştırma 86, Orta Asya*, Ekim 2018.
- Çetin, N. (2015). Uluslararası Türk Akademisi, Türk Cumhuriyetleri ve toplulukları yıllığı 2013. Murat Yılmaz, Turgut Demirtepe (Ed.), *Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi*, 616-620.
- Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi (2020). <http://bilig.yesevi.edu.tr>, Erişim tarihi: 02.03.2020).
- Horata, O. (2012). Sunuş; Bağımsızlıklarının 20. yılında Türk Cumhuriyetleri Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, uluslararası toplantı. Murat Yılmaz (Ed), 05-06 Ekim 2011, SFN Televizyon Tanıtım Tasarım Yayıncılık.
- Kazdağlı, H. (2010). Bildiriler kitabı. 9. *Türk Dünyası Ekonomi, Bilişim ve Kültür Forumu; Küresel Krizde Türk Dünyası Ekonomileri ve Kültürel Destekler* Ülku Çelik Şavk (ed.), 11-13 Aralık 2009.
- Kırdıralı, D. (2015). Uluslararası Türk Akademisi, Türk Cumhuriyetleri ve toplulukları yıllığı 2013. Murat Yılmaz, Turgut Demirtepe (Ed.), *Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi*, 599-606.
- Kırgız-Türkiye Manas Üniversitesi (2020). <http://www.manas.edu.kg>, Erişim tarihi: 15.05.2020.
- Nurbıbı, K. (2019). Tarihsel süreçte Türkiye'nin dış politikasında Orta Asya ve Türkmenistan'ın yeri: bağımsızlıktan günümüze. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, XII (68), 414-426.
- Sarı, Y. (2015). Uluslararası Türk Akademisi, Türk Cumhuriyetleri ve toplulukları yıllığı 2013. Murat Yılmaz, Turgut Demirtepe (Ed.), *Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi*, 621-625.
- Şahin, Ç. A. (2017). Türk Dünyası ile kültürel ilişkiler bağlamında yapılandırılan kurum ve kuruluşlar. *Türkish Studies, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, XII (26), 81-100.
- Şavk, Ç. Ü. (2010). Bağımsızlık sonrası dönemde Türkiye Türk Cumhuriyetleri kültürel ilişkileri. 9. *Türk Dünyası Ekonomi, Bilişim ve Kültür Forumu, İstanbul, 11-13 Aralık 2009, Bildiriler Kitabı*, Ankara: 41-48.
- TBMM (2020). Türkiye Büyük Millet Meclisi. <https://www2.tbmm.gov.tr>, Erişim Tarihi:15.05.2020.
- TDBB (2019). Türk Dünyası Belediyeler Birliği (TDBB) 2018 faaliyet raporu. Seçil Ofset Baskısı, <http://www.tdbb.org.tr/tdbb/wp-content/uploads/2019/04/TDBB-2018-Faaliyet-Raporu-T%C3%BCrkce-k.pdf>, Erişim tarihi:05.05.2020.
- TDBB (2020). Türk Dünyası Belediyeler Birliği. <http://www.tdbb.org.tr>, Erişim tarihi:12.05.2020).
- TDBB (2020a). Türk Dünyası Belediyeler Birliği (TDBB) 2019 faaliyet raporu. <http://www.tdbb.org.tr/tdbb/wp-content/uploads/2020/04/TDBB-2019-FAALİYET-RAPORU-k.pdf>, Erişim tarihi: 20.05.2020.
- TDBB (2020b). Türk Dünyası Belediyeler Birliği (TDBB) 2019 eğitim raporu. <http://www.tdbb.org.tr/tdbb/wp-content/uploads/2020/03/uyem-2019-TUR-ENG-RUS-10032020.pdf>, Erişim tarihi: 18.05.2020.
- TIMETURK (2020). <https://www.timeturk.com/uluslararasi-turk-kultur-ve-mirasi-vakfi-online-resim-yarismasi-baslatti/haber-1420152>, Erişim tarihi:15.05.2020).

Türk Konseyi (2020). Türk Keneşi. <https://www.turkkon.org/tr> (Erişim tarihi:13.05.2020).

TÜRKPA (2020). Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi. <https://turk-pa.org/tr>, Erişim tarihi:02.03.20202.

TÜRKSOY (2020). Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı. <https://www.turksoy.org>, Erişim tarihi:03.05.2020.

TWESCO (2020). Türk Akademisi / Uluslararası Türk Akademisi. <http://twesco.org/tr>, Erişim tarihi:02.05.2020.

Yıldırım, İ. (2017). Türk Dünyasında bütünleşme açısından eğitim ilişkileri. *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, XII (13), 643-658.

Yüksel, O. (2010). Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye arasındaki siyasi ilişkiler, 14 Ekim 2010. <https://politikakademi.org/2010/10/orta-asya-turk-cumhuriyetleri-ile-turkiye-arasindaki-siyasal-iliskiler-2/>, Erişim tarihi: 18.05.2020.

